

AZ ALKOTMÁNYVÉDELEM BÍRÓSÁGI ARCULATÁNAK BARÁZDÁI KÖZT

„Fontos minden vezetőnél, aki a kinevezési jogkörömbé tartozik, hogy egy közös irányba vigye a bírósági szervezetet. Ehhez az kell, hogy az egyes egységekben dolgozók tudják ezt, és meg is jelenítsék a bírói kar előtt. A központosítás és igazgatási modellváltás is ezért van. Igyekeztünk-e valaha ennyire figyelembe venni, hogy a bírói kar mit akar?”¹

Dr. Handó Tünde, az OBH elnöke, 2015. december 15.

BEVEZETŐ

Az alapjogvédelem központi intézménye Magyarországon jelenleg is az Alkotmánybíróság (továbbiakban: AB), melynek szerepfelfogása – különböző okok miatt – radikális változásokon megy át. Ez a folyamat jelenleg is zajlik, számos tényező hatása alatt: intézményi, normatív, valamint sajátos társadalom-lélektani mozzanatokkal is találkozunk. Ez a változás hat az igazságszolgáltatás mindennapjaira, illetve megfigyelhető egyfajta visszahatás is. Felvetődik a kérdés, hogy az igazságszolgáltatás lényegét érintően, az egyes bírói eljárások, döntések szintjén hoz-e ez hangsúlyeltolódást, és eredményezheti-e az egyes bírók alapjogvédelmi funkciójának felerősödését. Betölthetnek-e a rendesbíróságok – egyfajta kiegyenlítő ellenhatásként – tehermentesítő funkciót? Feltehető ugyanakkor az a lehetőség is, hogy ez az AB oldaláról kiinduló folyamat az előzőekkel ellentétes, patológikus végkifejlethez vezet, még inkább elhalványítva a bírói alapjogvédő funkciót, a hideg rend ijesztő és csalóka nyugalomát árasztva szét. Esszémben arra keresem a választ, hogy miben ragadható meg ez a változás az AB, az OBH, a bírósági szervezet, a vezetés és igazgatás, illetve az egyes bíró szintjén, s ennek összegzésekképpen milyen túlélési esélyei lehetnek a rendesbírói alapjogvédelemnek ma Magyarországon.

Kiindulásképp tisztáznunk szükséges, hogy a rendesbíróságok esetében beszélhetünk-e egyáltalán tényleges – a szó legszorosabb értelmében vett – alapjogvédelmi funkcióról. A rendesbíróságok nyilvánvaló módon betöltenek alapjogvédelmi funkciót; ügycsoportonként, valamint szervezeti, strukturális megosztottság, szintek szerint eltérően. Amennyiben a bíróságok alapjogvédő funkcióját keressük,

adódik egyfajta leegyszerűsített felosztás: (a) A Kúria önkormányzati rendeletekkel összefüggő jogköre nyilvánvaló párhuzamos alkotmánybírói hatáskört testesít meg, lásd az önkormányzati rendeletek megsemmisítését.² (b) Az egyes ítélkező bírói tanácsok, bírák, sőt, a bírósági titkárok is rendelkeznek azzal a ma már kivételesnek tekinthető joggal, hogy egy jogszabály alkalmazásakor, amennyiben annak Alaptörvénnyel való kollízióját észlelik, jogosultak – valójában kötelesek – az AB-hoz fordulni, a kollízió feloldása és annak érdekében, hogy az alaptörvényellenes norma kikerüljön a jogrendszerből. Ennek van egyfajta szegényes gyakorlata, ha úgy tetszik, hagyománya. (c) Adódik ugyanakkor egy további csoport is, a jogrendszer egyes szabályainak az Alaptörvényt valamilyen módon érintő bírói alkalmazásakor, a bírói jogértelmezéskor³ tetten érhető alapjogvédelem. Nevezhetjük ezt úgy, hogy alapjogi szempontból „puhán” vagy „keményen” értelmezi-e a szabályokat az előtte fekvő ügyben a bíró. (d) További kérdéskör, hogy akár az AB, akár a Kúria alapjogot érintő elvi jelentőségű döntései – lásd például az arckitakarás esetét vagy a peráthelyezések tilalmát – mennyiben, illetve milyen arányban mennek át a mindennapi joggyakorlatba; azok hivatkozásként, viszonyulási pontként megjelennek-e határozatok szintjén – végső soron tehát az a kérdéskör, hogy az alkotmányjogi területen a jogkövetés mennyiben jellemzi a rendesbíróságokat.

A továbbiakban a fenti b) és c) pontokra fókuszálva igyekszem rávilágítani az egyéni bírói alapjogvédelem sajátos helyzetére. Ebben a kontextusban az AB megváltozott arculatának – az OBH elnöke által (amint azt a mottóban idézem) „központosítás és igazságügyi modellváltás”-nak nevezett, új igazságügyi mechanizmusnak – a bemutatásával kezdem, és

* A szerző 2008. január 1-től 2016. január 4-ig bíróként dolgozott.

innen haladok majd a bírói egyéni alapjogvédelem mindennapjai felé, a változások gyakorlati hatásait kutatva. Röviden bemutatok egy konkrét bírói alapjogvédelmi kísérletet is; annak tapasztalatai fogódzót jelenthetnek a folyamatok megértéséhez. A vizsgálathoz alapul veszem az államszocializmus igazságszolgáltatásának mára kiértékelt, párhuzamos megoldásokban rejlő, zavarba ejtő elemeit: a mai, központosításra törekvő, „új” igazságszolgáltatási mechanizmusban ugyanis túlságosan sok hasonlóság mutatkozik a régmúlttal; sajnos, nem csak a terminológia szintjén. Nem tudom mellőzni személyes tapasztalataimat sem, amelyek minden bizonynyal kihatnak a vizsgálat objektivitására, ezt nem kívánom vitatni. Tizenhárom évet töltöttem el az igazságszolgáltatásban, nyolc évet ítélkező büntetőbíróként, számos alkalommal fordultam az AB-hez normakontroll érdekében. Mindenesetre, a gyakorlati tapasztalataimra is építve igyekszem hozzájárulni a jelenleg zajló folyamatok jobb megértéséhez.

AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG MEGVÁLTOZOTT ARCULATA

Az AB szerepfelfogásának átalakulásában három szempont bizonyosan domináns szerepet játszott. Az egyik a „kétharmad”, illetve annak társadalmélektani hatása a személyi alapjogvédelmi politikát illetően, a második az *actio popularis* megszűnése, a harmadik a valódi alkotmányjogi panasz létrejötte és az azzal összefüggésben létrejött váratlan lépéskényszer az AB részéről. Jómagam ez utóbbi hatását tartom a legfontosabbnak. Ezzel ugyanis az AB sokkal inkább kénytelen volt kilépni az akadémiai elefántcsonttorony belső biztonságából, s egy szeriben a polgárok egyedi ügyeinek dübörgő metropoliszában találta magát. A valódi alkotmányjogi panasszal az AB egyedi ügyekben úgy állapít meg alaptörvénybe ütközést, hogy az a bírósági tárgyalás és eljárás legközvetlenebb részévé válik. Ez – ha tesszik, ha nem – az AB-t betagozta a rendes igazságszolgáltatási rendszerbe, annak részévé vált, egyfajta *ultima ratio* fórummá, szuperbíróssággá, anélkül azonban, hogy ennek valamelyest letisztult, bizonyos alapvető garanciális elemeit is átvette volna.

Az AB első évtizedeiben az egyes ügyek érdemébe való be nem avatkozás politikája volt jellemző. Ez az arány ma már eltolódott; leegyszerűsítve úgy írható le a jelenlegi helyzet, hogy a hagyományosnak

tekintett normakontroll-funkció terén sajátos szer mérmesség, szerzetesi önmérséklet, egyfajta konzer vatívabb hozzáállás lett a jellemzőbb, a befogadott – igaz, arányaiban nézve rendkívül kis számú – alkotmányjogi panaszokat illetően viszont igazi alkotmánybírói aktivitással, valódi kemény érvek, jogelméleti iskolák ütközetével szembesülhetünk. A polgár oldaláról nézve a rendelkezésére álló hagyományos igazságügyi fórumok kimerítése után szükségszerűen adódik az AB-hez fordulás lehetősége, hiszen az ügyében született döntés, illetve eljárás – például a büntetőeljárás – alapjogi garanciáktól övezett, következésképp fokozottan sérülékeny te repnek minősül.⁴ Az AB-nek az ügy érdemére kiható döntése elméleti viszonyulási pontot is jelent a jogalkalmazás számára; gondoljunk csak a védelemhez való jog, a fegyveregyenlőség, a tisztességes eljárás elvének alkalmazására egyedi ügyekben. Tehát, az AB mind a jogegységítés, mind az egyes ügyekbe való beavatkozást illetően új szereplővé vált a rendesbíróssági struktúra szemszögéből nézve.

Aggasztó ugyanakkor, hogy az AB rendesbíróssági rendszerbe tagozódása ellenére a rendesbíróssági rendszertől elvárt, megkérdőjelezhetetlen függetlenségi garancia nem a megszokott módon van jelen az AB esetében. Az AB összetétele – akkor is, ha a kormánykoalíció kétharmados országgyűlési többségét nem vesszük figyelembe – politikai kompromisszumok eredményeként alakul ki.

A VALÓDI ALKOTMÁNYJOGI PANASZ AZ AB-T BETAGOZTA A RENDES IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI RENDSZERBE, ANNAK RÉSZÉVÉ VÁLT, ANÉLKÜL AZONBAN, HOGY ENNEK VALAMELYEST LETISZTULT, BIZONYOS ALAPVETŐ GARANCIÁLIS ELEMEIT IS ÁTVETTE VOLNA

A politikai támogatottság alapvető pszichológiai-szociológiai nézőpontból is egyfajta lojalitásra, együttérzésre készítet a szabályértelmezésben, ami egyfajta azonosulást jelenthet a kinevező, támogató kulturális háttérével: finoman hangolt konformitással járhat. Fontos, hogy ez nem feltétlenül jelent pártosságot is egyben.

Mindazonáltal ezen értéktelítettség más töről fakad, mint a rendesbíróssági értéktelítettség. A „nehéz eset – könnyű eset” jogelméleti dilemmát alapul véve, ahol többféle jogértelmezés lehetséges, ott – érthető módon – nem várható a támogató vállalt filozófiájával ellentétes állásfoglalás. Ez önmagában nem volna baj; különösen akkor nem, ha politikai támogatottság tekintetében sokszínű alkotmánybírákról lenne szó, akiknek az esetében az ellentétes álláspontok egyfajta kiegyenlítetttséghez vezetnek. Jelen esetben azonban már elvi szinten is zavart és meghasonlást okoz, hogy az elvárás szerint független, a rendes igazságszolgáltatási döntéshozó fölé helyezett, választott testület jelenik meg a rendszerben. Mindez befolyásolja a döntések társadalmi

megítélését és legitimációját, a tényleges támogatottságtól függetlenül. Sajátos, hogy a kifejtettek ellenére többnyire az egyedi ügyekben hozott AB határozatokban találjuk a nem ritkán észszerűen kidolgozott alapjogvédelmi eszme-futtatások leggazdagabb tárházát, úgy, hogy a rendes bírósági határozatokban született döntésekben ilyenekkel elvétve találkozunk. Előbbi okát a „mindenki művelje a saját kertjét” (egyéni jogvédelem) elvét követő hozzáállásban, utóbbiét a bírói szocializáció defektusaiban, a társadalmi értékválságnak az igazságügy területére való kivetülésében látom. (Erre a későbbiekben visszatérek.) Mindez különösen az állam érdekét illető kérdésekben, illetve az alapvető jogok szempontjából szenzitívebbnek tekinthető területeken vezethet látványosan ellentétes felfogásokhoz.⁵

Magyarországon az egyes alkotmánybírák politikai támogatottságának kérdését – ha nem is tekintik tabunak – nem elegáns firtatni. Holott, összevetve a hazai helyzetet például az USA legfelső bíróságával és az amerikai jogi kultúrával, ebben nem kellene szükségképpen bajt látnunk, csupán megfelelően kellene kezelni a kérdést, hiszen az szorosan kapcsolódik az igazságszolgáltatás társadalmi legitimációjához. Igen ám, de ehhez az is kellene, hogy az alkotmánybírák egyértelmű, egységes és következetes, jól körülírható tartalmú jogi hitvallással, értelmezési kultúrával és hagyományokkal rendelkezzenek, ami egyfajta kiszámíthatóságot és következetességet vihetne az alapjogvédelem intézményi struktúrájába.⁶ Annak magyarázata pedig, hogy a benyújtott valódi alkotmányjogi panaszoknak csak elenyésző számú részét követi érdemi vizsgálat, egyrészt abban kereshető, hogy a jogkereső közönség nehezebben alkalmazkodik az új viszonyokhoz, felkészületlen, másrészt abban, hogy az AB kapacitását, eljárási és infrastrukturális jellemzőit nem egyedi ügyek feldolgozására alakították ki. Ezen felül pedig hozzájárulhat a jelenséghez az is, hogy a kérelemhez kötöttség és hivatalbóli eljárás kettősében az AB – érthető okokból, de néha önkényesnek tűnő módon, az ügyek között szelektálva – igyekszik ragaszkodni az alapjogi sérelmi jogcím teljesíthetetlenül pontos megjelöléséhez. Teszi ezt sokszor még akkor is, ha a megjelölt alapjogi dilemma tartalma alapján egyébként pontosan megragadható a sérelem mibenléte.⁷ Mindezekon túl, az AB szakmai értelemben is megosztott: különböző jogértelmezési iskolák állnak egymással szemben. Ilyen körülmények között a döntés nem lehet más, mint egy olyan kompromisz-

szum, amely belefér az említett „kulturális felhők” legszűkebb keresztmetszetébe.⁸

AZ ORSZÁGOS BÍRÓSÁGI HIVATAL ELNÖKE, A BÍRÓSÁGI IGAZGATÁS SZEREPE

A bírói egyéni alapjogvédelem megértéséhez megkerülhetetlen az OBH-elnök hangsúlyossá vált szerepének vizsgálata. Abból kiindulva, hogy a bírói függetlenséghez szükségképpen kapcsolódik, abból egyenesen következik a bírói alapjogvédelem lehetősége, meg kell vizsgálnunk, hogy a függetlenség felfogásában történt-e olyan változás, amely a fogalom átértékeléséhez vezet. A mottóban szereplő idézetben az OBH elnöke világosan fogalmaz, és ehhez érdemes hozzátenni az alábbi – szintén a jegyzőkönyvből kiemelt – gondolatait is: *„Integritás témakörére rátérve meglepődtem azon, hogy az integritás fogalmi meghatározását illetően a Kúria elnökére hivatkozik. Az integritás erősítése, azaz az ítélezés és igazgatás átláthatósága, utóbbi kiszámíthatósága és ellenőrizhetősége az egyik stratégiai célunk. [...] Hiányolom, hogy nem került feltüntetésre, hogy az OBH Elnöke ebben a körben milyen elvárásokat fogalmaz meg, s hogy mit értünk a beszámoló szerinti az integritás fogalma alatt.”*⁹

Az idézetnek nem csak azért van jelentősége, mert a „dolgozók”, az „egységek”, az „ellenőrizhetőség” szavakkal (lásd a mottóban szereplő idézetet), illetve ezzel a stílussal bármely SZKP-kongresszus jegyzőkönyvében találkozhatunk, hanem azért, mert jól mutatja azt a számon kérő attitűdöt, amely az igazságszolgáltatás igazgatási vezetőjének megváltozott igazgatási-szervezeti hozzáállását jelzi a bírói karhoz. Az új modell víziójában világosan megjelenik az igazságszolgáltatás központosítása. Ehhez adódik hozzá, hogy az OBH hús-vér vezetőjének egy személyi és tényleges hatalmába tartozik – a teljes igazságügyi személyzeti politika teljhatalmú döntéshozójaként – minden egyes(!) magyar bíró bírói státusza, pályázatának elbírálása, a pályázatok rangsorolása, az egyes bírák szakmai előmenetele, felsőbb bíróságra jutása, akár – jutalomból – időlegesen, akár hosszabb távra való felrendelése, székhelyéről máshova kirendelése (száműzése). Ennek pusztá ténye – visszaélészerű alkalmazás nélkül is – önmagában kiszolgáltatottá teszi a bírót, és még nem beszéltünk a karrieren túli, például egzisztenciális kiszolgáltatottságról. A bírói szerep ennek folytán,

A BÍRÓI SZEREP ENNEK FOLY-
TÁN, ÉRTHETŐ OKBÓL, A
KÖZTISZTSÉGVISELÉS STABIL
STALLUMA FELŐL A KISZOL-
GÁLTATOTT KÖZALKALMA-
ZOTTI SZEREP FELÉ MOZDUL

érthető okból, a köztisztviselés stabil stalluma felől a kiszolgáltatott közalkalmazotti szerep felé mozdul. Éppen a karriert illető kiszolgáltatottság az – a feszes, új igazgatási hierarchiába illeszkedni kényszerített felső-, közép- és alsóvezetői betagozással együtt –, ami zavart okoz a bírásokodás mindennapjaiban. Ennek fő előidézője az OBH elnök korábban élesen elkülönített szakmai, valamint igazgatási irányító-ellenőrző funkcióinak szándékos összeszemosása, illetve a szakmai ítélkezési területre való óvatos, de határozott bevonulás. Ugyanis az OBH elnöke által említett igazgatási integritás és számonkérhetőség (vagyis az elvárt – nagyfokú és kritikátlan – lojalitás) a nyilatkozatában és a valóságban is több ponton metszi egymást az eladdig tabunak tekintett szakmai integritással, az ítélkezési függetlenséggel, ahol (úgy tűnik) az OBH elnöke magának vezetői szerepet szán. Ez nem csak elméleti feltételezés. Egyfelől, a pályázati rendszer révén ugyanis a szakmai érdemek – azaz, az ítélkezés minőségének megítélése – szerepet játszanak a karrierben, illetve a szakmai előmenetelben, amelyről az OBH elnöke egyszemélyben dönt. Arról, hogy a bíró a rendszerben előrébb léphet-e, ugyanaz a személy – az OBH elnöke – dönt, mint aki az új modell szerinti igazgatási gépezet minél hatékonyabb működéséhez szükséges, lojális vezetői réteget kinevezi, támogatja – ha úgy tetszik, kineveli. Jól tetten érhető a dilemma az idézett jegyzőkönyvben rögzített nyilatkozatban, amelyben a kimondottan szakmai vezetői (polgári kollégiumvezetői) pályázójelölt maga is zavarodottan igyekszik magyarázni, hogy miért a Kúria elnökében látta megtestesülni a szakmai integritást – abból kiindulva, hogy korábban a szakmai jogegység szimbolikus letéteményese a Kúria elődje, annak elnöke volt. Zavara pedig indokolt a szakmai vezetést is átható, ellenőrzés és irányítást végző OBH elnöki vezetői szerep kapcsán: jól látható, hogy az elnök az igazgatási vezetéstől elkülönült, teljesen szakmai polgári kollégiumi vezetői kinevezésnél milyen hangnemben és milyen mélységben folyik bele szakmai kérdésekbe, nem hagyva kétséget afelől, hogy hol vannak a viszonyulási pontok, hangsúlyozva, hogy milyen súlyú és mélységű elvárásai vannak a bírói (szakmai!) vezetőkkel szemben is. Az OBH elnöke által oly sokszor alkalmazott eredménytelenné nyilvánítás a legalkalmasabb eszköz arra, hogy a pályázó – bármely bírói pályázó – felé kommunikálja, hogy amíg az OBH elnöke a saját szempontjai alapján nem tart valakit alkalmas-

nak a poszt elnyerésére, addig nem is lesz kinevezve, még akkor sem, ha ő az egyetlen jelentkező a státuszra, és ha az objektív kritériumoknak egyébként megfelelne.

Ahogy az a bevezetőben írt gondolatokból kiderül, az OBH elnöke domináns szerepet szán magának – saját személyének – az igazságszolgáltatás egységének, integritásának megteremtésében, az új igazságszolgáltatási rendszerben. Ennek okát a fenti jegyzőkönyvben megjelöli: „A központosítás és az igazgatási modellváltás is ezért van.” Nem teljesen világos egyébként, hogy mit ért központosítás és modellváltás alatt, de az elvárás szerint független és pártatlan érdemi ítélkezést tekintve nehezen értelmezhető a vezetői elvárások túlhangsúlyozott szerepe.¹⁰

Az elvárások túlhangsúlyozott szerepe.¹⁰

Ugyanez a totális ellenőrzést és központosítást megteremteni igyekvő, az egyéni bírói alapjogvédelemnek nem kedvező hozzáállás és buzgalom mutatkozik meg az OBH elnöke által gyakorolt egyéb jogkörökben is. Magyarország strasbourgi elmarasztalását elkerülhetetlenül eredmé-

A TOTÁLIS ELLENŐRZÉST ÉS KÖZPONTOSÍTÁST MEGTEREMTENI IGYEKVŐ, AZ EGYÉNI BÍRÓI ALAPJOGVÉDELEMNEK NEM KEDVEZŐ HOZZÁÁLLÁS ÉS BUZGALOM MUTATKOZIK MEG AZ OBH ELNÖKE ÁLTAL GYAKOROLT EGYÉB JOGKÖRÖKBEN IS

nyező helyzetet jelent például az, hogy ha egy bíróságot kártérítés miatt perbe fognak, akkor az ilyen perben az alperesi bíróságokat – meghatalmazással – az OBH Jogi Képviselési Főosztálya képviseli, amelynek léte is alaptörvény-ellenes. Ekkor az egyik alárendelt fél, a bíróság képviselője (alperesi képviselő, az OBH elnöke) egyszersmind kinevezője, felettese az ügyben eljáró bírónak. Ez a képviselő ráadásul, mint láttuk, kemény elvárásokat fogalmaz meg a szakmai – „integritási” – vezetőkkel szemben is. Ez a bíróság elleni kártérítési ügyben ítélkező bírót szükségképpen skizofrén helyzetbe hozza: ha nem az alperesi képviselő (OBH elnöke) érdekében, azaz az elutasítás irányában igyekszik értelmezni a törvényt, a karrierjével játszik, ellenkező esetben a bírói tisztességével.¹¹ A konkrét helyzetben az eljáró bíróra az ügyben érintett egyik fél (alperes) objektív értelemben befolyást gyakorolhat, az érintett bíró karrierjét, szakmai előmenetelét alakíthatja, a bíró ebben az értelemben kiszolgáltatott neki. Ha pedig – ahogyan az a közelmúltban egy konkrét perben megtörtént – a bírót jutalomból ideiglenesen felrendeli az OBH elnöke (alperesi képviselő) a Kúriára egy ilyen per folyamatban léte alatt három hónapra, ez már a konkrét ügybe való nyilvánvaló beavatkozást is jelenti; a két funkció keveredése kihat a fair eljárásra. A pártatlanság nyilvánvaló hiánya aláássa az igazságszolgáltatás hitelét. Hogy a pártatlansághoz észszerű kétely fér-e, azt mindig a sérelmet szen-

védő fél szemszögéből kell vizsgálni,¹² a pártatlanság hiányának megállapítása pedig a teljes igazságszolgáltatás függetlenségét megingatja. Az OBH általános perbeli képviselőnek hatályos gyakorlata az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 6. § (1) bekezdésébe ütközik, sérti a tisztességes eljárást, és alássa az igazságszolgáltatás tisztaságába vetett hitet. Mindez egyúttal az állam felelősségét is felveti. A példában bemutatott esetet vizsgálva az egyéni bírói alapjogvédelem pusztá léte is megkérdőjeleződik.

Az igazgatási szintekben tovább haladva, ha a kollégiumvezető-jelölt szerepfelfogását vesszük alapul az egyéni bírói alapjogvédelem szempontjából, akkor további aggasztó tényekkel szembesülünk. Nem a bírák alapjogvédelemi szerepét erősíti, s jól mutatja a hatályos helyzetet a kiszólás a kollégiumvezető-jelölt részéről, miszerint: *„A csoportvezetőt presszionáljuk arra, hogy a titkárokat vezesse rá a minták használatára, de a titkárok szeretnek élni a függetlenségükkel.”* A mondatban nem az az elsődlegesen dermesztő, hogy az igazságszolgáltatás kontextusában bármifajta nyomásgyakorlás, kényszer terminológiája egyáltalán helyet kaphat, hanem az, hogy lényegében hibaként, negatívumként, szükséges rosszként említi azt, hogy a titkárok, a jövő bírái *„szeretnek élni a függetlenségükkel”*. Az elvárásoknak megfelelni igyekvő kollégiumvezető-jelölti mondat szimbolikus, tragikomikus segélykiáltásnak is felfogható; jól mutatja azt az atmoszférát, amelyben a bírói kar a napi munkáját végezni kénytelen. A titkárok az előttük lévő ügyekben (legyen az végrehajtási ügy, szabálysértési tárgyalás, magánvádas ügyek vagy akár a hivatkozott civil szervezetek ügyei) teljes, bírói jogkörrel járnak el; e szempontból bírónak tekintendők – épp emiatt kelthet megütközést ez a gondolat.¹³

AZ ALAPJOGVÉDŐ BÍRÓ

A fenti gondolatmenetből megállapítható, hogy a bírói karnak mind a képessége, készsége, mind a kondicionáltsága súlyos fokban korlátozott a rendesbíróságok alapjogvédelmi funkcióját illetően. A korábbiakban kifejtettek szerint alaptörvény-ellenes norma észlelése esetén – az eljárás felfüggesztése mellett – az eljáró bírónak az AB-hoz *kell* fordulnia, ám e kötelezettség elmulasztása nem számonkérhető, és következményekkel sem jár – a bírónak az egyéni karrierje, előmenetele szempontjából nem

is indokolt így eljárnia. Ráadásul, a bírának valójában nincs is alapjogi szakképzettsége arra, hogy ezt a feladatot rutinszerűen végezzék. Végül, a fentiekben már említett tényező, a szabad léghőmérséklet hiánya sem jelent ösztönzést. Nézetem szerint többek közt ezen okok miatt is csekély a bírák által AB elé vitt ügyek száma – és még ennél is csekélyebb azon ügyek száma, ahol a bírák által AB elé vitt kérdésekben utóbb alaptörvény-ellenességet állapítanak meg.

A bírói karba bekerülni a fogalmazói versenyvizsgán keresztül lehet. Ez a versenyvizsga alapvetően a jogi szakmai ismereteket, tudást – elsődlegesen a lexikális tudást – méri. Ugyanakkor sem ott, sem a pszichológiai vizsgálatot egyébként magában foglaló bírói pályakalkulációs vizsgálaton nem méri a jelöltek érzelmi intelligenciáját. Így a jelenlegi rendszer, bár arra alkalmas lehet, hogy a jogi ismeretek tekintetében legfelkészültebb jelöltek között szelektáljon, azt azonban nem képes szűrni, hogy ne a nagy tudású jogalkalmazó gépek – az OBH elnökének szavaival élve: „paragrafusjogászok” – váljanak bíróvá, hanem azok, akik érzékelik a jog írott szakaszai mögött meghúzódó értékeket, illetve látják az embert. A jelenlegi versenyvizsga rendszere nem alkalmas arra, hogy ezt a készséget – a szabályok mögött meghúzódó tényleges értékekre, a lényegre való érzékenységet – mérni tudja, következésképpen nem azoknak a jelölteknek kedvez, akik stabil, autonóm, nehezen megingatható értékrendszerrel rendelkeznek – és kellően érzékenyek ahhoz, hogy ezt meg is őrizzék –, valamint nyitottak az alkotmányos aggályokra. Az EQ tesztek – azok tudományos megalapozottsága, elterjedtsége ellenére – ismeretlenek az igazságügyi rendszerben, amely egyébként is sokkal inkább szervezetben, testületben gondolkodik, mint egyéneken. Sem pluszpontot nem jelent a magas EQ, sem pedig hátrányt az érzelmi kompetencia fejletlensége. (Bár némi cinizmussal hozzá lehet tenni, hogy az igazgatási vezetői körben közismert, hogy az EQ hiánya előnyként is értelmezhető: az alacsony érzelmi intelligenciájú vezetőt kevésbé fogja nyugtalanítani a beosztottak megalázó, embertelen körülményei, irreális munkaterhei, kiszolgáltatottsága – hiszen a helyzetüket nem is képes átérezni –; viszont a felettese által megjelölt célt tűzön-vízen keresztül végre fogja hajtani, szó szerint érzelmek nélkül. A kérdés csak az, hogy hova tesszük a hangsúlyt.)

A bírói alsó- és középszintet az OBH elnökével az a statisztikai eredmény szemlélet kapcsol

ja össze, amely kétségtelenül egzakt módon mérhető adatokat visz a struktúrába. Primitivitásig egyszerű ugyanis azt számon kérni, hogy ki hány ügyet fejezett be, hány évig tárgyalta, stb. Ez könnyedén számonkérhető még egy egyedi ügyek milliós szakmai problémájával bajlódó gigaszervezetben is. A statisztikai szemlélet egyre feszesebbé válásával ugyanakkor egyre inkább szembesülünk az ítélezés szakmai-minőségi deficitjével; úgy, hogy a kényszerített eredményorientáció, illetve ennek mért személyi eredményei termelik ki az új – értelemszerűen a mennyiségi mutatókra fókuszáló – vezetői generációkat. Ebben a közegben a bírói egyéni alapjogvédelem a perifériára szorul; az eljárást szükségszerűen megakasztó, okoskodó, sorból kilógó, anakronisztikus szerepfelfogású bíró bélyegét sütik rá arra, aki – a mainstreammel szembemelve, az ítélezés és jogegység alkotmányos egységét szem előtt tartva – igyekszik idealisztikus esküjéhez hű maradni, s észlelni az alapjogi sérelmet ott, ahol az felbukkan.

A JOGESET

Az általam büntetőbíróként AB elé vitt ügyekben számos érdemi kérdés került elő, ezek közül egy olyat emelek ki, amelyből az itt vizsgált téma szempontjából lényeges következtetések adódnak. Az eset az előzetes mentesítéssel függ össze.¹⁴ A hivatkozott ügyben egy felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt személy kért bírói mentesítést. A hatályos Btk. szabályok az utólagos bírói mentesítést nem tették lehetővé a felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt esetén, szemben a súlyosabb büntetésre, végrehajtandó szabadságvesztésre ítétekkel szemben. Ezt a majdnem ötven éve létező, alapjogsértő gyakorlatot diszkriminatívnak ítélttem, és – az eljárás felfüggesztése mellett – az AB-hoz fordultam. Az Alkotmánybíróság előtt komoly érdemi vita bontakozott ki az indítványomról; végül három különvélemény és három párhuzamos vélemény mellett ugyan elutasították, de nagy eredménynek tekinthető, hogy az AB határozat rendelkező része megállapította, hogy a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 104. § (1) bekezdése és a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 102. § (1) bekezdése alkalmazásakor – az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből fakadóan – *alkotmányos követelmény*, hogy a bíróság a szabadság-

AZ ELJÁRÁST SZÜKSÉGSZERŰEN MEGAKASZTÓ, OKOSKODÓ, SORBÓL KILÓGÓ, ANAKRONISZTIKUS SZEREFPÉLFOGÁSÚ BÍRÓ BÉLYEGÉT SÜTIK RÁ ARRÁ, AKI IGYEKszik IDEALISZTIKUS ESZKÜJÉHEZ HŰ MARADNI, S ÉSZLELNI AZ ALAPJOGI SÉRELMET OTT, AHOL AZ FELBUKKAN

vesztés végrehajtásának felfüggesztése esetén hivatalból vizsgálja az előzetes bírósági mentesítés lehetőségét, és arról az ítéletben rendelkezzen. Mindez több szempontból is jelentőséggel bír. Egyrészt, bár az AB-nek elsődlegesen negatív normakontroll funkciója van, itt mégis jogot alkotott, hiszen hivatalbóli vizsgálati kötelezettségről nem rendelkezik a Be. Az igazságügyi miniszter, miközben az indítványhoz fűzött észrevételében¹⁵ kifejtette, hogy álláspontja szerint nem tekinthető alkotmányellenesnek az akkori szabályozás, illetve gyakorlat, mégis elismerte, hogy van egyfajta ellentmondásosság a szabályozásban, s az átirata utolsó bekezdésében ehhez hozzászólt: „*A fenti fogalmi diszkrépanciára tekintettel [...] kezdeményezni fogom a Btk. és a Be. bírói mentesítésre vonatkozó szabályai közötti összhang megteremtését e törvények módosításával.*”

A gyakorlat az AB-döntés hatására országszerte megváltozott: valóban hivatalbóli vizsgálat tárgyává vált a mentesítés, és a tárgyalótermekben az AB határozatára hivatkoztak. Az igazságügyi miniszter néhány hónap múlva, 2015. július 1-jén – ígéretének megfelelően – kezdeményezte a Be. módosítását, s – az eredeti indítványomban kifejtettek szerint – a felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt esetben is megnyitotta az utat az utólagos mentesítés előtt; ma már ez a törvényben rögzített, hatályos szabály. A bírói egyéni alapjogvédelem szempontjából ezt az esetet akár sikerként is értékelhetnénk. A téma szempontjából a fentiekből ugyanakkor nem az az érdekes, hogy ötven évig nem merült fel egy bíróban sem, hogy a szabály alkotmányellenes; sem az, hogy az AB, érthetetlen okból, az alaptörvény-ellenességet formálisan nem mondta ki – holott erre az igazságügyi miniszter is utalt, sőt, e szerint módosította a jogszabályt –; sem az, hogy a bíróságon belül vezetőim ezt inkább okoskodó akadémikusnak, mintsem alaptörvény-védelemnek fogták fel; és még csak az sem, hogy a módosító törvény miniszteri indokolása méltatlanul – és nem túl elegáns módon – egy szót sem ejt az AB egyébként (részben) komoly érveiről, nem is beszélve a bírói kezdeményezéséről.

A bírói egyéni alapjogvédelem szempontjából annak van kiemelt jelentősége, hogy bíróként vezetőimmel konfliktusokat vállalva, komoly erőfeszítéssel, a terhelt jogainak védelme érdekében jártam el; ebben a folyamatban azonban semmilyen motiváló tényezőt, segítséget, támogatást, elismerést nem ta-

pasztaltam. Nehezen képzelhető el, hogy ez a minta a kollégáim előtt vonzóvá tenné a hasonló erőfeszítésekkel járó tevékenységet.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A kifejtettek alapján, összességében úgy tűnhet, hogy sem a szervezeti struktúra, sem a bírósági jogi kulturális attitűd, sem a bírói rekrutációs rendszer nem alkalmas arra, hogy a bírói alapjogvédelem bármifajta erősödéséhez, az AB alapjogvédelmi tehermentesítéséhez vezessen. Ezzel ellentétben, a jelenlegi jogszabályi háttér, a felvállaltan központosításra törekvő igazságszolgáltatási igazgatási hozzáállás, a szakmai és igazgatási ellenőrzési funkciók vezetői összemosása, a kedvezőtlen szakmai klíma, az ítélkezésbe besettenkedő, igazgatásintegritási arculatúnak álcázott szakmai elvárások, ellenőrzések, az igazgatási-vezetői szerepek túlhangsúlyozása, valamint az alapjogi érzékenységhöz kapcsolt egyéni bírói kondicionálás hiánya az eddig bár halványan és alig észlelhető módon, de nyomokban meglévő bírói alapjogvédelem elenyészésének veszélyét hordozza magában – mindaddig, amíg lényeges, rendszerszintű változások nem következnek be.

JEGYZETEK

1. Az OBH a Fővárosi Törvényszék Polgári Kollégiumának vezetésére kiírt pályázati meghallgatása, Budapest, Szalay u. 16. I. em. 111-es szoba, 2015. december 15., 16:00, http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/palyazatok/palyazati_jkv/dr._illes_krisztina_ft_polg.koll._allas_jkv.pdf
2. Bszi. (2011. évi CLXI. tv.) Második rész IV. fejezet.
3. Alaptörvény 28. cikk.
4. 2011. évi CLI. tv. (Abtv.) 27. §.
5. 4/2014. (I. 30.) Ab határozat (jár-e illetmény az előzetes letartóztatásban lévő bírónak?).
6. Ilyen kikristályosodott dogmatikával ma például Pokol Béla alkotmánybíró vonatkozásában kétségtelenül találkozhatunk. Más kérdés, hogy az általa képviselt – az AB pusztá létének indoklását is megkérdőjelező –, végletesnek tűnő, posztmodern jogpozitivizmus milyen tartalmú alapjogvédelmi szerepre készítet.
7. 3012/2015. (III. 3.) AB végzés, bírói kezdeményezés (hatályon kívül helyező határozattal szemben előterjesztett jogorvoslat hiánya).
8. Többek között ez is lehet az oka annak, hogy olyan abszurdításokkal is találkozhatunk a valódi alkotmányjogi panasz kapcsán született AB határozatokban, mint a 4/2014. (I. 30.) AB határozatban az előadó alkotmánybíró által alkalmazott koncepció, a „jogalkotóhoz fordulás”. Nem tudván értelmezni a hivatkozott szakaszt, a jogalkotói szándék megismerése érdekében az ügy előadó bírója a közigazgatási és igazságügyi miniszterhez fordult, ahol a minisztérium illetékes osztálya (a vélt jogalkotó?) közölte a megoldást – és az lett a döntés. Az AB ezt követően leírta: „Az Alkotmánybíróság a jogszabályok értelmezése és a miniszter nyilatkozatából megismert jogalkotói szándék alapján” hozta meg a döntést. A gondolat abszurditása könnyen belátható, hiszen a jogalkotó egy absztrakt fogalom; a norma az, amely önálló étellel rendelkezik, függetlenül absztrakt megalkotójától. De ha még az Országgyűlést tekintenénk is jogalkotónak, akkor is kérdés, hogy a minisztérium – annak bármely osztálya kérdés – egyáltalán hogy merülhetett fel.
9. Az OBH a Fővárosi Törvényszék Polgári Kollégiumának vezetésére kiírt pályázati meghallgatása, Budapest, Szalay u. 16. I. em. 111-es szoba, 2015. december 15., 16:00, http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/palyazatok/palyazati_jkv/dr._illes_krisztina_ft_polg.koll._allas_jkv.pdf
10. Habár sajnálatos módon erre is találunk történelmi párhuzamot: a kommunizmus éveiben az egyes ügyekre kiterjedő kézi vezérlés a szakmai vezető kollégiumvezetőkön keresztül zajlott. „Ha valami hatalmi struktúra volt, akkor a Legfelsőbb Bíróság az volt. Ott a büntető kollégiumvezető (korábban KB alosztályvezető) megmondta, hogy milyen ügyben milyen döntést kell hozni. Felhívta a tanácsot és megmondta, hogy ezt az óvást így kell elbírálni.” FLECK Zoltán: *Jogszolgáltató mechanizmusok az államszocializmusban*, Napvilág Kiadó, 2001, 241. Aggodalomra ad okot a fenti idézet stílusa – ahogyan az OBH elnök az elvárásokról beszél –, hiszen a pályázó szempontjából a hatalom mindenképpen a róla dönteni hivatott, korlátlan hatalmú, egyszemélyi vezető kezében van.
11. Sajátos fényben tűnik fel a hivatkozott helyzet egy történelmi példán keresztül szemlélve: a kommunizmus igazságszolgáltatásában részt vevő, pártba belépő bírókkal, illetve a velük szembeni elvárásokkal összevetve. Ahogyan az a bírókkal folytatott interjúkra utalva Fleck Zoltán írja: „Volt egy kollégám – aki most megfelelő pozícióban van természetesen –, aki azt mondta, hogy kétféle ember van azok között, akik nem lépnek be a pártba: vagy hülye, vagy ellenség.” Uo.
12. A bírói pártatlanság szigorú mércéje egységes értelmezést és gyakorlatot mutat mind egyfelől az AB, másfelől az Ember Jogok Európai Bíróságának határozataiban. Példálózó jelleggel néhány esetet jelzek: az AB gyakorlatában a 25/2013. (X. 4.) AB határozat, a 67/1995. (XII. 1.) AB határozat, ABH 1995, 346, 347;

- a 17/2001. (VI. 1.) AB határozat, ABH 2001, 222, a 33/2012. (VII. 17.) AB határozat. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában: *Piersack Belgium elleni ügye*, no. 8692/79, EJEB, *Romenskiy Oroszország elleni ügye*, no. 22875/02; *De Cubber Belgium elleni ügye*, no. 9186/80; *Mežnarič Horvátország elleni ügye*, no. 71615/01; *Pescador Spanyolország elleni ügye*, no. 62435/00; *Daktaras Litvánia elleni ügye*, no. 42095/98; *Findlay Egyesült Királyság elleni ügye*, no. 22107/93.
13. Szintén kérdéseket vet föl, hogy az igazgatási vezető OBH elnök által is „nem jó optikájúnak” (alaptörvény-ellenesnek?) tekinthető gyakorlat a törvényszéki ügyek helyi bíróságokra leszigválása. A hatásköri szabályok (pluszjuttatás ellenében, pótnapon tárgyalva) történő átértelmezésére, amint az a jegyzőkönyvből – a kollégiumvezető-jelölt nyilatkozatából – kiderül, a

Fővárosi Törvényszék elnöke, azaz dr. Fazekas Sándor igazgatási döntése nyomán került sor; ez szintén a szakmai-igazgatási szerepek összemosását jelenti. Sajátos ugyanakkor, s a vezetői bírói alapjogvédelmet (annak hiányát) jeleníti meg, hogy bár számon kéri erről a jelöltet, aki nem volt döntési helyzetben, ugyanakkor, bár igazgatási vezetője a Fővárosi Törvényszék elnökének, nem rendelkezik igazgatási szankcióról, a „visszaszigválásra” kötelezésről, illetve bármilyen következményről; vagyis, az általa is aggályosnak vélt helyzetet nem rendez. Ez szemben áll azokkal az elvekkel, amelyeket az OBH elnöke fejtett ki az elvárásokról és az integritásról, valamint az igazgatási vezetők ellenőrzéséről.

14. 8/2015. (IV. 15.) AB határozat.

15. XX-AJFO/25/3/2015.